Шәймарданова Гүзәлия Әхәтовна
Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

ТАТАР ТЕЛЕНӘ ЧИТ ТЕЛ БУЛАРАК ӨЙРӘТҮГӘ ИНДИВИДУАЛЬЛӘШТЕРҮ ТЕХНОЛОГИЯСЕНЕҢ ЙОГЫНТЫСЫ

Творчески работающие учителя находятся в поиске новых технологий. Эффективность применения информационных технологий на уроках татарского языка не подлежит сомнению. Использование интерактивных досок, мультимедийных средств повышает мотивацию к учению, значительно возрастает качество и эффективность обучения.

Ключевые слова: *технология, процесс, татарский язык, УМК.*

Creatively working teachers are in search of new technologies. Efficiency of application of information technologies on the lessons of the Tatar language is unquestionable. Using interactive whiteboards, multimedia projectors increases motivation for learning, greatly increases the quality and effectiveness of training. *Thus, their use in the lesson today is exotic, and probably the first time the technical equipment of schools is faster than the didactic and methodical support of this process.*

Key words: *Technology, process,Tatar language,teaching materials.*

Татар телен чит тел буларак укытуда яңа технологияләрне куллану гамәли эштә төп урыннарның берсен алып тора. «Технология» термины укытучының үз эшендә куллана торган алым һәм ысуллар җыелмасын, шулай ук татар теленә өйрәтүдә файдаланыла торган уку материалларын (УМК, компьютер технологиясен, аудио- һәм видеоматериалларны) күз уңында тота. Татар теленә өйрәтүнең уңышлы, эффектив булуы инновацион технологияләрне оста файдалануга, укучылар белән дустанә мөнәсәбәт булдыруга да бик бәйле. Кайбер галимнәр фикере буенча, технологияләр укучыларның шәхесен һәм белем бирү сыйфатын үстерү мәсьәләләрен хәл итү өчен кирәк. Хәзерге вакытта В.В. Гузеев, И.И. Ибраһимов, М.И. Мәхмүтов, Т.И. Шамова һ.б. педагогик технология өлкәсендә булган хезмәтләре бар. Аларда педагогик технология рәвешендә диспут, уеннар, түгәрәк өстәлләр, чыгыш ясаулар, фикер каршылыклары оештыру, ягъни дәресләрне һәм сыйныфлардагы аерым эшләрне төрле формада үткәрүләр аерып күрсәтелә.

I. Шәхескә юнәлтелгән технологияләр. Бүгенге көндә мәктәп практикасына шәхес үстерүгә юнәлтелгән технологияләр торган саен ешрак кертелә бара. Бу – укучыга шәхес итеп карамау, авторитар якын килү, укытуның инструктив-репродуктив характерыннан качу дигән сүз бит. Аның урынына үзара бер-береңне аңлашу, ихтирамлык, хөрмәт атмосферасы, укытучы белән укучының тигез, демократик, гуманлы, эзләнүчән һәм иҗади эш стиле, укучы баланың шәхесен хөрмәт итүгә нигезләнгән укыту системасы, яңа мәгълүматне аңлы

рәвештә кабул итәргә омтылу, табигый сәләтне искә алу, төрле тормыш шартларында кулланылырлык яңа тәҗрибә киңрәк кулланыла.

1. Ш.А. Амонашвилиның шәхескә хөрмәт белән карау технологиясе. «Тормыш мәктәбе» дип исемләнгән бу концепцияне күренекле грузин педагогы, академик Ш.А. Амонашвили тәгъдим итә. Әлеге технологиянең эчтәлегендә төрле предметлар уку методикасына кагылышлы кагыйдәләр бар.

Ул, телгә өйрәткәндә мөһим шарт итеп, укучы балаларның язма якт телдән сөйләм эшчәнлеге күнекмәләрен формалаштыруны, аңлап укуны һәм лингвистик мөмкинлекләрне үстерүне саный. Бу вакытта укучыларның эшен нәкъ менә билгеләр аша бәяләүне Ш.А. Амонашвили дөрес түгел дип саный. Татар теле дәресләрендә Ш.А. Амонашвили тәкъдим иткән шәхескә хөрмәт белән карау технологиясен дәресне төрле формалары аша гамәлгә ашырырга мөмкин, ди. Укучы дәресне тормышының төп формасы дип исәпли, укытучы һәм сыйныфташлары белән берлектә башка төр обстановкада эшләсә, ул аның шәхесен үстерүдә бәяләп бетергесез булачак. Мәсәлән, 6-7 нче сыйныфларда дәрес-иҗат, дәрес-очрашу формасы аеруча уңышлы үтә. Ә башлангыч сыйныфларда дәрес-уен формасын йомгаклау дәресләрендә кулланырга мөмкин.

2. Үзара хезмәттәшлек педагогикасы технологиясе беренчеләрдән булып 1980 елларда Совет мәктәбенең иң яхшы традицион С.Т. Шацкий, В.А. Сухомлинский, А.С. Макаренко һәм педагогика фәненең уңышларын К.Д. Ушинский, Л.Н. Толстой, Я. Корчак һ.б галимнәр җыеп, гомумиләштереп, бер төркем педагоглар тәгъдим итә. Әлеге хезмәттәшлек педагогикасында 4 юнәлеш аерылып чыгарыла:

1. балага гуманлы якын килү;
2. активлаштыручы һәм үстерүче дидактик комплекс;
3. тәрбия концепциясе;
4. әйләнә-тирәне (мәктәп,гаилә,тирәдәге кешеләр) укыту тәрбия эшенә тарту.

Әлеге педагогик технологиянең төп максаты – таләп итү методикасыннан мөнәсәбәтләр педагогикасына күчү, баланың шәхесенә хөрмәт белән карау, укыту һәм тәрбия бергәлеге тудыру. Үзара хезмәттәшлек педагогикасында мөһим урынны укытучы белән укучы арасындагы мөһим мөнәсәбәт, уңай мөнәсәбәт, аңлашучанлык, ышаныч алып тора. Билгеле булганча, традицион белем бирү вакытында укытучы педагогик процессның субъекты, ә укучы тәэсир итү объекты булып тора иде. Үзара хезмәттәшлек педагогикасында алар икесе дә субъект сыйфатында, һәм үзара килешеп эшлиләр, бер-берсенә ярдәм итәләр. Шулай итеп, хезмәттәшлек педагогикасының эшчәнлеге түбәндәгеләр пунктларны тәшкил итә: баланың шәхесенә хөрмәт белән карау, дидактик активлаштыра торган һәм үстерешле комплекс, тәрбия концепциясе, әйләнә-тирә мохитне педагоглаштыру.

6 нче сыйныфта «Ялгызлык исемнәре» темасын үткән вакытта төрле ил һәм дәүләтләр, аларда яши торган халык һәм милләтләр белән таныштыру максатыннан, сыйныфны кечкенә төркемнәргә бүлеп, алар турында реферат, доклад формасында хәбәрнамә әзерләтергә мөмкин. Төрле халыкларның милли йолалары, традицияләре, җыр, дәүләт символлары турында сөйләргә мөмкин, алар иленең, туган ягының фотографияләрен күрсәтү, тел үзенчәлекләрен тыңлау өчен яңа технологияләрне кулланырга була. Шулай ук интерактив такта кулланып, теманы ныгыту өчен, укучыларның белемнәрен тикшерү өчен дәрес ахырында укытучы контроль тест эшләтергә мөмкин. Ә өй эше итеп, укучыларга «Туган җирем» темасына карата ялгызлык исемнәр кулланып, кыска гына хикәя (шигырь) төзеп килергә тәгъдим итү отышлы булачак. Шул рәвешле, заманча яңа технологияләрне куллану татар телен чит аудиториядә укыту процессын тагын да нәтиҗәлерәк, мавыктыргыч итә. Педагогика фәнендә укыту-тәрбия процессы сыйфатын үстерергә булышучы технологияләр шактый күп. Укытучының төп бурычы – әлеге яңалыклар агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш алу, укытучының һәр этабы өчен уку материалын аңлатуның иң уңышлы вариантын табу. Икенче яктан караганда, укытучы – укыту традицияләренә таянып, күп еллар буе кулланылып килгән метод-алымнарны кулланып эшләргә тиеш. Шул ук вакытта аларның бер-берсе белән ярашырга мөмкин булуын онытмау да мөһим. Шулай эшләгәндә, укытучы процессы нәтиҗәле, балалар өчен кызыклы булыр, дип исәплим.

Әдәбият

1. Харисов, Ф.Ф. Научные основы начального обучения татарскому языку как неродному / Ф.Ф. Харисов. – Казань: Изд-во ТаРИХ, 2000. – 479 с.
2. Харисов, Ф.Ф. Татар телен чит тел буларак өйрәтүнең фәнни-методик нигезләре / Русчадан Н.К.Нотфуллина тәрҗ. / Ф.Ф. Харисов. – Казан: Мәгариф, 2002. – 367 б.
3. Харисов, Ф.Ф. Основы методики обучения татарскому языку как неродному/ Ф.Ф. Харисов. – СПб: филиал издательства «Просвещение», 2001. – 431 с.

Шкляев Александр Григорьевич
Миргалимова Эльмира Муллануровна
Удмуртский государственный университет, Ижевск

ГАБДУЛЛА ТУКАЙ В ПЕРЕВОДАХ НА УДМУРТСКИЙ ЯЗЫК

Габдулла Тукай переведён на 100 с лишним языков, в том числе на удмуртский. Одно из самых популярных его произведений «Родное слово» всегда оставалось актуальным и переводилось на разных этапах развития литератур разными поэтами. В зависимости от многих факторов – политической и идеологической конъюнктуры, таланта, мастерства и личного